

Dinî Danışmanlık: Psikoterapi ile Din Eğitiminin Buluşma Noktası

Bülent Çelikel

Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Din Eğitimi Ana bilim dalı Öğretim Üyesi
bulent.celikel@deu.edu.tr

Öz

Bugün ülkemizde sık sık İlahiyat Fakültelerinin programının yeniden yapılandırılması gündeme gelmekte, yeni bölüm önerileri yapılmaktadır. Bu önerilerden biri de dinî sosyal hizmet alanına yöneliktir. Bu makalenin temel konusunu bu tip öneriler ve bunların ortaya çıkardığı psikoterapi-din eğitimi ilişkisi oluşturmaktadır. Şüphesiz böyle bir ilişkinin temelinde psikoterapi-din ilişkisine dair argümanlar yer alır. Terapötik süreçte dine, dolayısıyla din eğitimiye imkân tanımayan klâsik gerekçesi Freud'un dine yüklediği anlam olsa da bugün onun geleneğine bağlı olan terapistler özellikle 'ölüm' kaygısı karşısında dine yer açmak zorunda kaldıklarını itiraf etmektedirler. Ülkemizde bu ilişkiye imkân tanıyan terapistler de vardır. Hem bu iyimser yaklaşımlar hem de toplumsal gelişmeler bu konuda din eğitimiye yeni imkânlar sunmakta ve dinî danışmanlık her iki alanın buluşma noktası olarak önem kazanmaktadır. Din eğitimi alanında öteden beri yapılan konuyla ilgili çalışmaların yenileriyle desteklenmesi, bu imkânın doğru yönde değerlendirilebilmesine katkıda bulunacaktır. **Anahtar Kelimeler:** Din eğitimi, dinî danışmanlık, eğitim, din, psikoterapi

Religious Counseling: The Meeting Point of Psychotherapy and Religious Education

In recent times, reconstruction of curricula in Faculties of Theology has often come into question and recommendations have been made about setting up new academic sections in these faculties. Religious social services relate these recommendations. The main subject of this article covers such recommendations and the relationship between psychotherapy and religious education based on these recommendations. The basis of these arguments for this relationship is related to the relationship between psychotherapy and religion. Therapists recognize that they should accept religion throughout the therapeutic processes especially in the cases related to death anxiety although Freud's views on religion is the reason about the impossibility of religion, indirectly religious education, in this method. There are therapists accepted to this relation in Turkey. Both optimistic approaches and social progress provide opportunities for religious education in this issue. Religious counseling, therefore, gains importance as a meeting point of both fields. Past research on religious education is supported by recent researches which support the opportunity of combining the fields of Psychotherapy and Religious Education.

Key Words: Religious education, religious counseling, education, religion, psychotherapy

Atıf

Bülent Çelikel, Dinî Danışmanlık: Psikoterapi ile Din Eğitiminin Buluşma Noktası, Marife, Kış 2013, ss. 55-68

Giriş

Bir yüksek din öğretimi kurumu olan İlahiyat Fakültelerinin günümüzde yeniden yapılandırılması gerektiği farklı gerekçelerle sıklıkla dile getirilmektedir. Bu gerekçelerden biri, günümüzde din eğitimi ve hizmeti alanının genişlemesiyle beraber hapishane, hastane, huzurevleri, çocuk yuvaları ve ıslah evlerinde hizmet verecek dinî bilgiyle donanmış ve özel eğitim almış bireylere ihtiyacın ortaya çıktığıdır.¹ Din hizmetleri alanında görülen söz konusu ihtiyacı gidermeye yönelik adımlar bu gerekçeyi kuvvetlendirmiştir. Mesela, DİB'in 17-18 Aralık 2011 tarihleri arasında yaptığı "Vaaz ve Vâizlik" konulu sempozyum, meselenin akademik çevrelerin de katıldığı bir platformda tartışılmasını sağlamıştır. Sempozyumun sonuç bildirgesinin ikinci maddesinde bu konuda İlahiyat Fakültelerinin de rol üstlenmesi gerektiği vurgulanmıştır: "Toplumsal nitelikli vaiz ihtiyacını karşılamak üzere İlahiyat fakültelerinin müfredatı bazı değişikliklerle din hizmetleri yönünden zenginleştirilmelidir. Bu anlamda, İlahiyat Fakültelerinde 'Din Hizmetleri', 'Rehberlik ve Halkla İlişkiler' ile 'Uygulamalı Din Hizmetleri' gibi sertifika programları açılmalıdır."²

Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 26-27 Mayıs 2012 tarihleri arasında gerçekleştirilen İlahiyat Fakülteleri Din Eğitimi ABD 14. koordinasyon toplantısında, İlahiyat Fakültelerinin programı yeni gelişmeler ışığında değerlendirilmiş, din hizmetleri alanına yönelik programların "oluşturulabileceği", akademik kadro gibi şartlar yerine getirildiğinde bu programların "açılabileceği" kanaatine ulaşılmıştır.³

Yine 21-22 Eylül 2012 tarihleri arasında Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi ve Türkiye İmam-Hatipliler Vakfı işbirliği ile Konya'da gerçekleştirilen "Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi, Sorunlar ve Gelecek" konulu çalıştayda da "toplumsal talepler ve din hizmetlerindeki dönüşümün önümüze çıkardığı dinî danışmanlık, manevî sosyal hizmetler gibi yeni alanlarda lisans ve lisansüstü programların temel İlahiyat eğitime ilave olarak yüksek din öğretimi içerisinde yapılandırılmasının bir ihtiyaç olduğu vurgulanmıştır."⁴ Bununla birlikte "Yaygın Din Öğretimi ve Hizmetleri Programı"⁵, "Dinî Sosyal Hizmetler" ve "Sosyal İlahiyat" gibi isimler çerçevesinde din öğretiminin bu işlevine yönelik yeni bölümleşme önerileri yapılmış⁶ ve konunun önemi vurgulanmıştır.⁷ Bu çerçevede "İnanç Bakım ve Danışmanlığı" şeklinde bir model önerisi de dikkati çekmektedir.⁸

¹ Aşkoğlu, "Yüksek Öğretimde Din Eğitim ve Öğretimi", ss. 222-226; İlahiyat Fakültelerine dair bir model önerisi için bk. Ev, *Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi*, ss. 211-216. Aydın, "Din Eğitimi İçin Yeni Paradigma İhtiyacı", ss. 553-561.

² DİB "Sonuç Bildirgesi", s. 598.

³ Gülçür, "14. Din Eğitimi Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı İzlenimleri", s. 217.

⁴ Buna binaen fakültelerin akademik yeterliliklerine göre iki model önerilmiştir: (i). Bütünleşik Model ve (ii). Fakülte Bünyesinde Çoklu Lisans Programları Modeli. Rapor için bk. www.timav.org.tr

⁵ Aşkoğlu, "Yüksek Öğretimde Din Eğitim ve Öğretimi", s. 230.

⁶ Özdemir, "İstihdam Alanlarına Göre İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması", ss. 537-558; Özdemir, "AB Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültelerinde Yeni Bir Bölüm Önerisi", ss.1-16; Özdemir, "Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetlerinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri", s. 364. Din

Ayrıca Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Diyanet İşleri Başkanlığı arasında 24 Eylül 2012'de imzalanan bir protokolle, yurtlarda kalan koruma altındaki kimsesiz çocuklara, Diyanet personeli tarafından din ve ahlâk eğitimi verilmesi de karara bağlanmıştır. Bu protokolle DİB yayınlarından çocuklara faydalı olacakların ücretsiz verilmesi, çocuk yurtlarında düzenlenecek ziyaretlerde dinî ve ahlâkî değerlere ilişkin sohbetler gerçekleştirilmesi; bu uygulamada görev alacak personelin, hizmet verecekleri kesimin hassasiyetlerine dikkat edecek tarzda ve iletişim kurma tekniklerine uygun bir eğitimdten geçirilmesi kararlaştırılmıştır.⁹

DİB ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı arasında 2013'te imzalanan 'Ailenin Korunması ve Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Din Görevlilerinin Katkısının Sağlanması İşbirliği Protokolü', bu gerekliliği perçinleyen bir adım olmuştur. Bu protokol, ailenin korunması ve kadına yönelik şiddetin önlenmesinde DİB personelinin farkındalık ve duyarlılığını artırmak üzere hizmet içi eğitim faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini amaçlamıştır. Bu protokol kapsamında kadının insan haklarının geliştirilmesi, kadına yönelik şiddetle mücadele, çocuğa yönelik şiddetle mücadele, ailenin güçlendirilmesi, aile içi iletişimin artırılması ve aile bireylerinin sorun çözme kapasitesinin geliştirilmesi konularında ortak çalışmalar planlanmıştır. Yine bu protokol çerçevesine DİB personeline, beş yıl süreyle aile içi iletişimin artırılması ve aile bireylerinin sorun çözme kapasitesinin geliştirilmesi, kadının insan hakları ve toplumsal cinsiyet eşitliği, kadına yönelik şiddetle mücadele, çocuğa yönelik şiddet ve istismar gibi konularda eğitim verilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰

Bütün bu gelişmeler olumlu karşılanmakla birlikte, DİB'in bu ve benzeri gerekçelerle belirlediği farklı yeterlilikleri kendisinin hizmet içi eğitim yoluyla kazandırma gayreti yetersiz görülmüş, bu özel yeterliliklerin ancak akademik bir öğretimle kazandırılabilceği de dile getirilmiştir.¹¹ Bir takım özel yeterlilikler ve bunların kazandırılması söz konusu olunca, din eğitimi açısından 'psikoterapik uygulamalarda din olgusunun nasıl ele alınacağı, dinî danışmanların hangi yöntemlerle yetiştirilebileceği ve dinin terapi sürecinde nasıl kullanılacağı' gibi formasyon temelli hususlar gündeme gelmektedir. Söz konusu hususlar bu makalenin sınırlarını aşmaktadır. Bu makalede daha çok psikoterapi-din ilişkisinin dinî danışmanlığa, dolayısıyla din eğitimine sunduğu 'imkân'ı vurgulayacağız.

→

hizmetlerinde bu yeni kavramsallaştırma "manevi sosyal hizmet/dini sosyal çalışma/sosyal ilahiyat" ve "dini danışmanlık" ifadeleri çerçevesinde iki boyut halinde tartışılmıştır. Bu konuda bk. Altaş, "Din Hizmetleri ve Dinî Danışmanlık İlişkisi", ss. 25-32.

⁷ Seyyar-Özdemir, "AB Sürecinde Türkiye'de Dinî Sosyal Hizmetlerin Önemi", ss. 506-523.

⁸ Ok, "İnanç Bakım ve Danışmanlığı", ss. 550-574.

⁹ <http://t24.com.tr/haber/diyanet-kimsesiz-cocuklara-yurtlarda-din-egitimi-verecek/215811>. (Erişim Tarihi: 11.12.2013). Bu konuyu da kapsayacak empirik bir çalışma ve buna dayalı öneriler için bk. Özdemir, "Sosyal Hizmetlerde Dinî Danışmanlık ve Din Hizmetleri", ss. 233-256.

¹⁰ *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye Diyanet Vakfı Arasında İşbirliği Protokolü*, ss. 1-5; *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015*, ss. 1-35; www.aile.gov.tr/tr/24916/Ailenin-Korunmasi-ve-Kadina-Yonelik-Siddetin-Onlenmesinde-Din-Gorevlerinin-Katkisinin-Saglanmasi-Isbirligi-Protokolu-imzalandi

¹¹ Aşkoğlu, "Yüksek Öğretimde Din Eğitimi ve Öğretimi", s. 225. İlâhiyat fakültelerinde yeniden yapılanma ile ilgili tartışmalar ve bu bağlamda önerilen bir yaklaşım için bk. Tosun-Doğan, "İlâhiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılanması Üzerine", ss. 487-507.

Dinî danışmanlık, “din görevlileri aracılığıyla terapi hizmeti sunan bir psikolojik danışma alanıdır.”¹² Psikoterapi ise, daha çok, terapi sürecinde kullanılan her türlü bilişsel ve davranışsal yöntemdir.¹³ Bu yönüyle psikoterapi dinî danışmanlık alanında da kullanılabilecek bir yöntem olarak belirginleşmektedir. Günümüzde ‘psikoterapi’ kavramının, tıbbî tedaviden uzak bir içerikle tanımlanıyor olması da bu ilişkiyi kuvvetlendirmektedir. Buna göre ‘psikoterapi’ (psychotherapy) kavramı tıpla hiç ilgisi olmayan Yunanca iki kelimeden oluşmuştur. ‘Terapi’ (therapeuein) bir şeye mukayyet olmak demek iken, ‘psiko’ (psukhé) ruh ya da karakter demektir.¹⁴ Psikoterapi, bu bağlamda nefsin eğitilmesi ve ruhî tedavi anlamlarına gelir¹⁵ ki bu da din görevliliğine terapötik bir işlev kazandırır.¹⁶

Psikoterapi - Din İlişkisi

Din eğitiminin psikoterapi ile ilişkini irdelemek aslında din ile psikoterapi arasındaki ilişkiyi sorgulamak anlamına gelir. Bundan dolayı din eğitiminin bu konudaki imkânını netleştirmek için önce şu soruya yanıt bulmak gerekecektir: ‘Psikoterapi ile din arasında ilişki kurmanın temel nedeni nedir?’

Psikoterapinin bir yöntem olarak gelişiminde başlangıç noktası Freud ve onun psikanaliz metodudur. Zira Freud, psikanalizi terapik tedavi yöntemi olarak ortaya koymuş, bu yöntem daha sonra kişilik sistemi haline getirilerek sadece nevrotik olan insanları değil, normal insanları da tanımlamaya çalışan bir psikoloji ekolü haline gelmiştir.¹⁷ Dine yaklaşımı bağlamında Freud “seküler psikoterapi inşasında anahtar kişi” konumundadır.¹⁸

Freud, dini ‘nevroz’¹⁹ gibi hastalıklı bir hâl olarak görmüş, onu psikolojik güdülerin bastırılmasından kaynaklanan bir fenomen gibi açıklamaya çalışmıştır. Bu haliyle indirgemeci bir yaklaşım sergileyen Freud, dinin nesnel bir gerçekliğe sahip olmadığını iddia etmiştir.²⁰ O, dini özellikle eğitimsiz kişiler için bir ‘avuntu’ diye nitelemiş ve dinin eğitilmiş kişiler arasında kabul görmesine bir anlam verememiştir.²¹ Ona göre insanlar bu yanılsamadan bilimin gelişimi nispetinde kurtulacaklardır. Bu amaçla Freud, kendi yöntemini geliştirip, ruh ve ruhî rahatsızlıklarla psika-

¹² Altaş, “Din Hizmetleri ve Dinî Danışmanlık İlişkisi”, s. 28.

¹³ Budak, “Psikoterapi”, s. 625.

¹⁴ Marinoff, *Felsefe Terapisi*, s. 33. Nevzat Tarhan’ın “halk terapisi” tanımı hem bu anlayışı destekler hem de eserinin kısa sürede beşinci baskıyı yapması bu konudaki ihtiyacı gösterir, bk. Tarhan, *Mesnevî Terapi*, ss. 45-49.

¹⁵ Walsh-Vaughan, *Ego Ötesi*, s. 221.

¹⁶ Lines, *Functional Images*, s. 454; Ok, “Dinî Danışmanlık”, s. 41.

¹⁷ Ayten, *Psikoloji ve Din*, s. 51; Burger, *Kişilik*, s. 95, 104.

¹⁸ Sayar, *Terapi*, s. 22.

¹⁹ Nevroz, “aşırı endişeler, şiddetli iç huzursuzluk, kuruntular ve korkular, saplantılı fikirler, tepkisel nitelikte irade zayıflıkları, aşağılık duyguları ve ruhsal çöküntü (depresyon) gibi belirtilerde kendisini gösteren bir (ruhî) bozukluk türüdür”: Hökelekli, *Psikolojiye Giriş*, s. 234.

²⁰ Ayten, *Psikoloji ve Din*, s. 55

²¹ Burger, *Kişilik*, s. 186; Sayar, *Terapi*, ss. 94-99.

nalizin uğraştığını iddia edince, o zamana kadar bu konularda danışmanlık yapan din adamlarının (pastoral counsellor) sert tepkisiyle karşılaşmıştır.²²

Freud'un, bilimin güçsüz kaldığı dönemlerde dinin, insanın 'anlam istemi'ni, 'mutluluk arayışı'nı ve 'davranışını yönlendirme arzusu'nu tatmin ettiğini dile getirdiğine; insanın iradesini aşan ve bilimin çaresiz kaldığı 'ölüm' gibi durumlar karşısında dinin işlevini hiçbir zaman kaybetmeyeceğini de kabul ettiğine dikkat çekilir.²³ Ancak Freud'un din konusundaki olumsuz anlayışının etkisiyle gelişen ve sekillenen terapi kültürü, daha önce din adamlarının yaptığı ahlâkî kılavuzluğu, bilim adına bu işi yapan terapistlere yüklemiştir. Bu anlamda, Sayar'ın deyiimiyle, "giderrek daha fazla insanın 'yeni moral otoriteler' veya 'seküler rahipler' olarak terapistlere koşması" modern çağın olgusu olmuştur.²⁴

Bu olgunun dinin lehine gelişimi, dine bakış açımızla doğrudan ilgilidir. Zira dini, işlevsel açıdan yorumlayan Jung, dini sağlıklı olmanın bir göstergesi, Tanrı'nın varlığına inanmayı da insanı nevrozdan kurtaran bir unsur olarak kabul eder. Ona göre din, hayata anlam katar, insanın modernizmin getirdiği sendromlara cevap vermesini sağlar ve yabancılaşmasını önler.²⁵ Öyle ki insan sosyal ilişki içerisinde olmadan nasıl yaşayamıyorsa, metafizik bir prensip olmadan da ne varoluşunu ne de spirtüel ve ahlâkî özerkliğini anlamlandırabilir. Birey Tanrı'ya bağlanmadığı zaman, dünyanın fizikî ve ahlâkî kısırtıcılığına tek başına direnemez. İşte böyle anlarda din, insan için zor zamanlarda sığınılacak bir "güven kapısı" işlevi görür.²⁶ Eğer bir insanın inandığı din, ona bu güven duygusunu sağlayamıyorsa o insan psikoterapiye başvurur. Bundan dolayı psikoterapi bir zamanlar din adamlarının yüklendiği rolü üstlenmiştir.²⁷ Ayrıca Jung, Freud'dan farklı şekilde, dinin diğer içgüdüler gibi, bireyden hiçbir zaman ayrılamayan psişik bir işlev olduğunu, onun yadsınmasının ruhî dengenin bozulmasına ve nevroza yol açacağını vurgulamıştır.²⁸

Din ile psikoterapi arasında derin bir ilişki olduğunu kabul eden Fromm'a göre, psikanaliz bize ruhî hastalıkların, ahlâkî sorunlarla bağlantılı bir şekilde anlaşılabilirliğini göstermiştir. Yani hastalığın temel sebebi ruhun ihtiyaçlarının ihmalidir. Bu ihmalin ortaya çıkardığı sorunların çözümüyle hem doktorlar hem de din adamları ilgilenirler. Din adamlarının büyük çoğunluğunun psikanaliz eğitimi almaları da bu iki grup arasındaki ilişkinin işareti.²⁹

Söz konusu ilişki konusunda dinî algının niteliğine vurgu yapan Fromm, dini de bu anlamda işlevlerine göre otoriter ve humaniter diye ikiye ayırır ve psikanalitik tedavi sürecinde hümanistik bir dinî tutum kazanmalarında hastalara

²² Köse, *Freud ve Din*, s. 168.

²³ Köse, *Freud ve Din*, s. 169.

²⁴ Sayar, *Terapi*, s. 69.

²⁵ Freud, Fromm ve Jung bağlamında psikolojide yabancılaşma konusu için bk. Ertoý, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, ss. 26-36.

²⁶ Jung, *Keşfedilmemiş Benlik*, s. 60; Ayten, *Psikoloji ve Din*, ss. 79-80.

²⁷ Burger, *Kişilik*, s. 187.

²⁸ Kısa, *Carl Gustav Jung'da Din ve Bireyleşme Süreci*, s. 88.

²⁹ Fromm, *Psikanaliz ve Din*, ss. 20-22.

yardımcı olmanın gerekliliği üzerinde durur. Ona göre bu tutuma sahip olan insanlar, “doğruyu görme, sevmeye, özgür olma, sorumluluk sahibi olma ve vicdanlarının sesine kulak verme kabiliyetini kazanırlar.”³⁰

Bir Örnek: Irvin D. Yalom

Varoluşçu psikoterapi yaklaşımı ile tanınan Yalom’un din ve psikiyatri üzerine bir konferansında dini ‘avuntu’ şeklinde tanımlaması³¹ akla hemen kendisi üzerinde Freud’un etkisinin olduğu fikrini getirir. Nitekim kendisi de basılan ve Türkçe’ye de çevrilen bu konferans metninin ilerleyen sayfalarında Freud’un din hakkında yazdıklarının kendi inancını inşa edecek derecede etkili olduğunu söyler.³² Psikolojik rahatsızlıkları tedavi etmek için psikoterapiyi geliştiren Freud’un böyle bir etkisinin olması çok da yadırganacak bir durum değildir.³³ Bugün asıl yadırganması gereken, dine dair görüş ve yaklaşımlarda Freud’da takılıp kalınmasıdır.³⁴ Doğru tavır, dinî davranışın tamamen olumsuz olduğunu ileri sürmek ve dinî olgulardan kaçınmak değil, dindarlığın ‘sağlıklı’ görülmeyen yönleri üzerinde psikolojik ve teolojik birikimle çalışma yapmaktır.³⁵

Çağdaş psikologların çoğu dinî inancın insanlara güdülerini kontrol etmede ve doğruyu yanlıştan ayırt etmede yardım eden bir “moral ağı” (moral net) sağladığına inanmaktadır. Zaten insanlar da dinî görüşlerini dikkate alan ve anlayan terapistlere daha çok rağbet göstermektedirler.³⁶ Bunun farkında olmalı ki Yalom, danışanının dinî görüşü hakkında empatinin ötesinde, etraflıca bilgi sahibi olmanın önemini vurgular. Ona göre terapistin görevlerinden biri de “bireylerin belirli bazı dinî ibadetlerini, daha önemli olan diğer şeyleri üst sıralara çıkaracak biçimde yeniden değerlendirmelerine fırsat verecek rasyonelleştirme yollarını olanca çıplaklığıyla gözler önüne sermektir. Dinî ritüelleri harfiyen yerine getirmek konusunda gösterilen özenin; sevginin, hayırseverliğin ve topluluk duygusunun önüne geçtiği durumlar, buna örnek olarak gösterilebilir.”³⁷

Dini, insanın varoluş kaygısını bastırma yönündeki başlıca çaba sayan ve dinî inancı, varoluşa dair kaygıların sürekliliğine bağlayan Yalom³⁸, ruhumuza acı veren iç çatışmaların bilinenlerden başka bir sebebine vurgu yapar: “Varoluşun özündeki ‘verili’ durumlarla yüzleşmek.”³⁹ Bu vurgusuyla Yalom, ‘çatışma’ fikrini muhafazayla Freud’a sadakatini devam ettirmekle birlikte, temele ‘bastırılmış güdüler’in yerine ‘varoluşun verili halleriyle yüzleşme’yi koyarak, çatışma fikrinin

³⁰ Karacoşkun, *Erich Fromm ve Din*, ss. 98-99; 111-140.

³¹ Yalom, *Din ve Psikiyatri*, s. 16.

³² Yalom, *Din ve Psikiyatri*, s. 19.

³³ Burger, *Kişilik*, s. 95; Freud’un eleştirisi ve etkisi hakkında bir değerlendirme için bk. Kutub, *İslâm ve Materyalizme Göre İnsan*, ss. 69-82.

³⁴ Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, s. 404.

³⁵ Ok, “Dinî Danışmanlık”, s. 43.

³⁶ Haque, “Psychology and Religion”, s. 83

³⁷ Yalom, *Din ve Psikiyatri*, s. 44.

³⁸ Yalom, *Din ve Psikiyatri*, s. 30.

³⁹ Yalom, *Din ve Psikiyatri*, s. 26; Yalom, *Varoluşçu Psikoterapi*, s. 18.

“kökeni” bakımından ondan ayrılmaktadır. Bu farklılık onun varoluşçu psikoterapi anlayışının temel özelliğidir. Bu anlayışa göre terapist gözünde birey, ‘içgüdülerine esir olmuş bir varlık’ değil, ‘korku dolu, acı çeken bir varlık’tır.⁴⁰

Yalom, ‘hayatın anlamı, yalnızlık, ölüm ve özgürlük’ kategorileri altında yaptığı sorgulama sonucunda din ile psikoterapiyi buluşturan bir fikre ulaşır.⁴¹ İngilizce ‘religious’ (din) kelimesinin kök anlamlarından birinin ‘re-ligare’ (bağlamak/birleştirmek) olmasından hareketle dinin ‘birleştiricilik’ işlevine dikkat çeker. Öyle ki tıpkı din ve psikoterapide olduğu gibi, günümüzdeki tüm manevî arayışlar için uygun olan ortak payda budur.⁴²

Yalom, kendi görüşlerini, Nietzsche’nin etkisiyle, “din karşıtı bir bakış açısına sahip dindar” tanımlaması çerçevesinde izah ettiğini ima eder⁴³ ve bir Yahudi olarak kendisinin din karşıtlığını, daha çok “erken dinî eğitiminin pedagojik bakımından tam bir felâket olması”na bağlar. Kendi deyimiyle, varoluş anlayışı “erken kök salmış inancın yükünü taşımadığı için”⁴⁴ daha çok bilimsel ve materyalist bir dünya görüşü kazanmasına yol açmıştır.⁴⁵ Freud’un görüşlerine kendini yakın hissetmesinin temel nedeni de budur. Buna rağmen, yukarıda da geçtiği üzere, Yalom’un “manevî konulardan rahatsızlık duymaması” ve “hastalarının dinî inançları hakkında etraflıca bilgi sahibi olmayı” psikoterapistin görevleri arasında sayması⁴⁶ din-psikoterapi ilişkisini desteklemektedir.

Ülkemizde de söz konusu ilişkiyi destekleyen görüşler vardır. Mesela Sayar, makalenin girişinde sorduğumuz soruyu farklı bir şekilde sorar: “Psikoterapi, gerçekten iddia edildiği gibi, değer-bağımsız bir zeminde yükselilebilir mi?”⁴⁷ Ona göre bu soruya verilecek olumlu cevap, insanı yalnızlığa ve amaçsızlığa sevk edecektir. Zira değerler, hem insan hayatına anlam katar hem de onun davranışlarını belirler. Dinin, değerlere kaynaklık etmesi bakımından toplumu aşan bir yönü vardır. Dine dayanan değerler “sağlıklı toplum yapısı oluşturma”da ve “insanlar arası ilişkileri düzenleme”de belirleyici rol oynar. Bu yüzden danışmanlık hizmetlerinin yürütüldüğü her alanda değerlerden bağımsız davranmak uygun değildir.⁴⁸ Bu alanlarda dine karşı kısıtlayıcı bir tutum sergilemek “aydınlanmanın sorgulanmamış mirasıdır.”⁴⁹

⁴⁰ Yalom, *Varoluşçu Psikoterapi*, ss. 18-21.

⁴¹ Yalom, *Varoluşçu Psikoterapi*, adlı kitabında bu dört kategoriye dört bölüm halinde “felsefi, psikopatolojik ve terapötik” yönleriyle ayrıntılı biçimde inceler. O, Rollo May’in *Varoluşçu Psikoterapi*’yi dinî bir kitap diye nitelediğini vurgular ki bu psikoterapinin varoluşçu boyutta ilgilendiği hayatın anlamı, ölüm gibi konuların din ile ortak olduğu anlamına gelebilir. Bk. Yalom, *Din ve Psikiyatri*, s. 9. Ölüm kaygısı ve dindarlık ilişkisi için bk. Yıldız, *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*.

⁴² Yalom, *Din ve Psikiyatri*, s. 39.

⁴³ Yalom, *Din ve Psikiyatri*, s. 16.

⁴⁴ Yalom, *Din ve Psikiyatri*, s. 18.

⁴⁵ Yalom, *Din ve Psikiyatri*, s. 19.

⁴⁶ Yalom, *Din ve Psikiyatri*, s. 44.

⁴⁷ Sayar, *Terapi*, s. 80.

⁴⁸ Kula, “Bakıma Muhtaç Kişiler”, s. 330.

⁴⁹ Sayar, *Terapi*, s. 80.

Egan, danışan merkezli modelini açıklarken, danışmanların ve danışanların değerlerinin yardım süreci boyunca birbirini etkilediği gerçeğinden hareketle yardım ilişkisini değerler açısından ele alır. Ona göre, bireyler yaşadıkları sürece kendileri, diğerleri ve etraflarını saran dünya hakkında bir takım varsayım ve inançlar geliştirirler. Bunların değerlerle etkileşimi sonucunda normlar oluşur. Bu normlar davranış kalıplarını harekete geçirir ki bunlar, bireysel kültürün “yaşam tarzı” haline geldiği son noktadır. Bu gelişim süreci, bireyin içinde yaşadığı toplumdan bağımsız bir şekilde işlemez. İnsanlar kendi yaşam tarzlarını geliştirirken toplumsal kültürün normlarını, inançlarını ve değerlerini kişiselleştirebilirler. Ancak bu kişiselleştirmenin düzeyi ya da niteliği kişiden kişiye farklılık gösterir. İşte etkin danışmanlar, danışanlarının hem kültürel geçmişini hem de kişisel kültürünü anlarlar. Bununla birlikte danışmanın da bir kişisel kültürünün olduğunu ve bunun danışanın ile etkileşim içine girdiğini unutmamak gerekir.⁵⁰

Psikoterapinin kendini değerden bağımsız (value free) görmesi mümkün değildir. Zira bu sürecin aktörleri olan danışanın ve danışmanın benimsediği ve belki de belli ölçüde paylaştığı bir değerler alanı vardır. Tedavi sürecinde bu değerler önemli bir kaynak hüviyetindedir.⁵¹ Bu değerler ya da bunlara dayanan ilkeler manevî gelişimi güçlendirir ve toplumsal uyumu teşvik eder.⁵² Bu noktada hassasiyet arz eden husus, danışmanın danışanını değerlerine uygun olmayan eylemlere teşvik etmemesidir.⁵³ Özellikle değerler alanının önemli kaynaklarından biri olan dine ait uygulama tarzlarındaki hataların verebileceği zararlar hesap edilmelidir.⁵⁴ Nitekim bugün terapistlerin çoğu dine karşı empatik tutum içinde olmalarına karşın dinî konularda kendilerini yetersiz görmektedirler.⁵⁵ Bu yetersizlik büyük oranda bunların eğitimlerindeki eksiklikten kaynaklanmaktadır. Bu eksikliğin farkında olmak ve bunu sağduyulu bir şekilde dile getirmek, meslekî ahlâk açısından son derece önemlidir.⁵⁶

Amerika’da psikoloji ya da psikiyatri alanında din ve maneviyat konularına ilginin arttığı, psikoterapi ile insanın manevî arayışlarının kesin sınırlarla birbirinden ayıramayacağını ortaya konulduğu ve din dışı manevî arayışlara yönelimin ivme kazandığı ilgili araştırmacılar tarafından dile getirilmektedir.⁵⁷ Batı ülkelerinde 20. yüzyılın başından itibaren sağlık alanında hastalara din hizmetlerinin sunulması, hem hastanelerin temel görevleri arasında sayılmış hem de hastaların tabii hakkı kabul edilmiştir. Ülkemizde ise sağlık alanında dinî danışmanlık hizmetleri sunulması Sağlık Bakanlığı nezdinde ilk defa 1994 yılı sonlarında gündeme

⁵⁰ Egan, *The Skilled Helper*, ss. 40-41; Egan, *Psikolojik Danışma Becerileri*, s. 92; Genia, “Seküler Psikoterapistler”, s. 80.

⁵¹ Utsch, “The Challenge of Psychotherapy”, s. 88; Ok, “Dinî Danışmanlık”, s. 45; Köylü, “Ruh Sağlığı ve Din”, s. 97.

⁵² Richards, “Theistic Psychotherapy”, s. 15; Kula, “Sosyal Hizmetler”, ss. 187-202.

⁵³ Egan, *The Skilled Helper*, ss. 42-44; Egan, *Psikolojik Danışma Becerileri*, s. 408;

⁵⁴ Watson, “Din Eğitimi Dengesiz Bir Kaya Parçası mı?”, ss. 67-78.

⁵⁵ Ok, “Dinî Danışmanlık”, s. 46-47.

⁵⁶ Genia, “Seküler Psikoterapistler”, s. 79.

⁵⁷ Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, ss. 403, 405

gelmiş, DİB'in 19.01.1995 tarihli yazısıyla hastane ziyaretleri çerçevesinde uygulanmaya başlamıştır. Hastane ziyaretçilerinin en az iki kişiden ve dinî yüksek öğrenim görmüş personelden oluşturulması ve bu konuda beşerî ilişkileri gelişmiş, ikna kabiliyeti kuvvetli, hitabeti yerinde olan görevlilerden yararlanılması öngörülmüştür. Personelin hastalara tedavinin öneminden, kaza ve kaderden, sabır ve şükürden bahsetmesi, hastanın moralini takviye edici sözler söylemesi ve hastanın talebi halinde de alçak sesle Kur'ân okuması önerilmiştir. Ancak koşullarda bir hasta için Kur'an okumanın diğer hastalar için rahatsızlığa sebep olabileceği, belki içinde bulunduğu özel ruh hali sebebiyle bazılarının moralinin bozulmasına da yol açabileceği endişesi bu konudaki tartışmaları körüklemiştir. Ankara Tabip Odası'nın yürütmeyi durdurma istemiyle Danıştaya dava açmasıyla Sağlık Bakanlığı, Danıştay kararına binaen bir buçuk sene süren uygulamayı yürürlükten kaldırmak zorunda kalmıştır.⁵⁸

Bu çerçevede ülkemizdeki duruma ilişkin Merter'in meslektaşlarına yaptığı şu çağrı oldukça dikkat çekicidir:

"Olmamış olmasını ümit ederim fakat hepimizin bildiği gibi psikoloji camiasında çağdaşlık, modernlik, uygarlık vs adı altında, Batı'nın 'niçin olmasın/why not' felsefesini, yani ahlâkî rölativizmini benimseyen birçok psikolog ve psikiyatrist var. Bu meslektaşlarım ile Türk halkının büyük çoğunluğunu oluşturan, İslâmî değerlere bağlı, muhafazakâr 'sessiz çoğunluk' arasında, dünya görüşü ve varoluş tarzı açısından büyük bir uçurum var, âdeta ayrı dünyalarda yaşıyorlar. Bu 'çağdaş', mağrur, kendi öz değerlerinden kopmuş, sözde entelektüel azınlık, görüşlerini paylaşmayan kendi halkını da çağ dışı, gerici ve ilkel olarak görebiliyor! Hatta bazen din düşmanlığına yakın tutumlar sergilenebiliyor. İleri safhalara varan bu ahlâkî yozlaşma çerçevesinde psikiyatristler olarak taşıdığımız sorumluluğu bir kez daha gözden geçirmemiz gerekmez mi?"⁵⁹

Bu haliyle sorunu meslek ahlâkının ötesinde bir insan hakları ihlâli olarak gören Merter de tıpkı Yalom'un ifade ettiği gibi, psikologun ya da psikiyatristin kendisi inanmasa da inançlı hastasının hayat görüşüne aşına, ahlâkî değerlerine vakıf, en azından saygılı olması gerektiğini dile getirmektedir.⁶⁰ Sağlık alanında ilâhiyatçılarla işbirliği yapılması gerektiğini vurgulayan Göka da sağlıklı dinî bilgiye ulaşma imkânı bakımından ilâhiyat öğretiminin önemine işaret eder ve din görevlilerinin sadece cenaze işleriyle görevli olmalarını da anlaşılmaması güç bir durum olarak değerlendirir:

"Sadece ülkemizin koşulları gerekçe gösterilerek, ölüm bilincinin artması, safsata ve hurafelerden köken alan ölüm korkusunun yenilmesi ve sağlıklı bir matem yaşantısı için rehberlikleri inanılmaz faydalar sağlayacak insanların öcü gibi gösterilmesi akılların alacağı bir durum değildir."⁶¹

⁵⁸ Altaş, "Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri", s. 657.

⁵⁹ Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, s. 407.

⁶⁰ Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, s. 408.

⁶¹ Göka, "Sağlık Alanında Dinî Danışmanlık Şarttır", <http://www.haber10.com/makale/17316> (Erişim Tarihi: 24.12.2012). Din ve psikoterapi ilişkisi için bk. Göka, "Din ve Psikoterapi", ss. 22-27.

Batı ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de dinî danışmanlık hizmetlerinin verilmesi gerektiğini ifade eden Göka, şu hususa da dikkat çeker:

“Tüm psikolojik hizmetler gibi, dinî danışmanlık alanı da ülkemizde çok sorunludur. Din adına lâfzın harfî anlamına çakılıp kalan, insanı derinlemesine anlamaktan uzak, anlayıcı değil, yasaklayıcı, sığ dinî bakışların, dinin şifa verici niteliğine engel olacağını elbette görüyoruz... Dinî danışmanlıkla ilgili görüşlerimizi tüm bunlara rağmen dillendiriyoruz. Görevi yerine getirmek şart olarak önümüzde duruyorsa, çeşitli gerekçeler öne sürüp savsaklamadan hemen işe koyulmak gerekir.”⁶²

Din görevlilerinin temel psikopatolojik problemlere dair herhangi bir konuda eğitim görmedikleri de bir gerçektir. Dolayısıyla din görevlileri de ehliyetli danışman olmadıkları için bu konudaki sorumluluklar bakımından kendilerini yetersiz görebilmektedirler. Sonuçta, psikoterapistlerdeki yetersizliğe, dinî danışmanların yetersizliği eklenince ortaya danışan açısından ciddi bir ikilem çıkmakta ve bu durum ruh sağlığı bakımından adeta bir tehdit oluşturmaktadır.⁶³

Aynı hususa dikkat çeken Merter’e göre de terapi sürecinde hem danışan hem de terapist “kendi varoluş alanını terk etmiş ve bir ‘bizlik’ alanında buluşmuş gibidir. Bu bizlik alanında gönülden gönüle bir şeyler akar ve bir tür birlik oluşur.” Kendini bu konuda kayıtsız addeden bir terapist, bu meseleye değinmekten ne kadar kaçınırsa kaçınırsın başarılı olamaz. Aynı durum İslâm’ı bilfiil yaşayan bir terapist için de geçerlidir. Ona göre psikoterapistlerin din ve maneviyat konularında yeterli eğitim almamaları ya da hakikatini bilmedikleri dinî konularda ön yargılı davranışları, danışana ciddi zararlar verebilir.⁶⁴

Bugün, ilk psikoterapistlerin dine yönelik radikal eleştirisi yerini, manevî boyutla entegre olmuş, hayata anlam verme gibi dinin de gözettiği hedefleri dikkate alan psikoterapi anlayışına bırakmıştır. Özellikle son yıllardaki benlik kuramları ve nesne ilişkileri kuramı dinî inançların psikolojik işlevlerinin anlaşılmasında önemli katkıda bulunmuştur.⁶⁵ Mesela ‘anlamlandırma isteği’ni insanın temel motivisi olarak tanımlayan⁶⁶ ve logoterapi⁶⁷yi geliştiren Frankl, bu tekniğinde dine işlevsel bir rol yükler. Ona göre işlev bakımından psikoterapi ile din arasında bir ayrım yoktur. Eğer bir hasta dinî inanca sahipse onun tedavisinde dinden faydala-

⁶² Göka, “Sağlık Alanında Dinî Danışmanlık Şarttır”; TESEV’in araştırması çerçevesinde din görevlileri ile ilgili bir değerlendirme için bk. Çağrı, “Din Görevlileri”, ss. 241-258.

⁶³ Genia, “Seküler Psikoterapistler”, s. 80.

⁶⁴ Merter, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, s. 409.

⁶⁵ Utsch, “The Challenge of Psychotherapy”, s. 87.

⁶⁶ Park, “Din ve Anlam”, s. 32.

⁶⁷ “Victor Frankl’ın geliştirdiği anlam merkezli, varoluşçu yönelimli bir psikoterapi. Frankl’e göre, insandaki temel güdüleyici güç, yaşamını anlamlı kılma veya bir anlam bulma çabasıdır. Bu çabası başarısızlıkla sonuçlanan kişiye varoluşsal boşluk ortaya çıkar ve kişi kendini, yaşamını yalnız, anlamsız ve boşuna hisseder. Dolayısıyla psikoterapinin amacı kişinin kendine özgü bir amaç, yaşamasını sağlayacak, bu varoluşsal boşluğu dolduracak bir anlam bulmasıdır. Üçüncü Viyana Ekolü olarak adlandırılan ve psikiyatriyi yeniden insanlaştırmaya iddiasında olan Frankl’in yaklaşımı, psikodinamik, davranışçı ve varoluşçu yaklaşımların bir karışımıdır” bk. Budak, “Logoterapi”, s. 492. Ayrıca bk. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, ss. 111-148.

nılabilir. Din de logoterapi de değerlere önem verir ve bunları öğütler. İşlevsel açıdan aralarında fark bulunmamakla beraber, nihaî hedef bakımından farklılık vardır. Din, insanları kurtuluşa erdirmeyi hedeflerken, psikoterapi onlara ruhsal sağlıklarını kazandırmayı hedefler. Ancak dinî uygulamanın bir sonucu olarak da ruhsal sağlık kazanılabilir.⁶⁸

Dinî inanç ve uygulamaların, ruh ve beden sağlığını nasıl etkilediği üç model ile izah edilir. (i) Sosyal destek modeli, (ii) psikolojik model ve (iii) dinî emir ve yasaklar modeli. İlk model, dinî katılımı bir sosyal destek modeli sayar ve bunun dindar kişinin ruhi sorunlarına doğrudan etki edeceğini kabul eder. İkinci model, dini stresi azaltıcı bir kaynak olarak görür. Son model ise dinî emir ve yasakların ruh ve beden sağlığına olumlu katkıları olduğu kanaatine dayanır.⁶⁹

Din ile psikoterapi arasındaki olumlu ilişkiyi yadsımayan ve din görevlilerinin bu konuda önemli katkılarının olabileceğini kabul eden Egan⁷⁰, din ve maneviyat konusuna şu şekilde dikkat çeker: “Herhangi bir danışmanın din ya da maneviyata ilgisi az olabilir, ama bunlar danışan için önemliyse o zaman önemlidir. Eğer Müslüman değilseniz ve ilk kez bir Müslüman danışanla karşılaşmak üzereyseniz ne yapacaksınız?”⁷¹

Bu ve benzeri gerekçelerin iki alan arasındaki ilişkiyi olumlu manada kuvvetlendirmesi, aşağıdaki başlıkta ifade edilen sorunun cevabını da zorunu kılmaktadır.

Din ile Psikoterapi Nasıl Entegre Edilebilir?

Bunu yapmanın biri kapalı (implicit) diğeri açık (explicit) iki yolu vardır. İlk entegrasyon şeklinde, kapalı olan dinî uygulamadır. Burada terapist ile danışan dinî meseleler üzerinde tartışılabilir. Bu, dinî materyallerin ya da kaynakların ustalıkla kullanımını gerektirir. Böyle bir imkânı olmayan terapist açık entegrasyon uygular. Danışanı, manevî rehberlik ve yönlendirme için dinî otoriteye sevk eder, açıktan ve yüksek sesle dua uygulaması yapabilir, kutsal metinleri kullanabilir. Burada danışanla terapistin aynı dinî inanca sahip olduğu unutulmamalıdır. Böyle olmasa bile terapist, ilgili kaynakları en azından dolaylı yolla kullanmayı ihmal etmemelidir. Çünkü maneviyata (spirituality) dayanan tedavi, terapi sürecine güç katar.⁷²

Her iki alanın buluşma noktası olarak gördüğümüz dinî danışmanlık da teolojik derinleşmeyle birlikte ve diğer ‘yardım’ disiplinlerinden faydalanarak kendi metodolojisini geliştirmek durumundadır. Dinî danışmanlığın başarısı “bu konudaki ilâhiyat çalışmalarının derinliği ve diğer yardım meslekleriyle ilişkisinin yo-

⁶⁸ Ayten, *Psikoloji ve Din*, ss. 165-166.

⁶⁹ Köylü, “Ruh Sağlığı ve Din Eğitimi”, ss. 306-311.

⁷⁰ Egan, *The Skilled Helper*, s. 31; Egan, *Psikolojik Danışma Becerileri*, s. 19.

⁷¹ Egan, *The Skilled Helper*, s. 32; Egan, *Psikolojik Danışma Becerileri*, ss. 51,52.

⁷² Haque, “Psychology and Religion”, ss. 88-89; Bilimsel naturalizme dayalı anlayışın din ile psikoterapi arasındaki entegrasyonu etkilediğini vurgulayan ve söz konusu entegrasyonun teolojik, felsefi, teorik ve empirik temellerini kurgulayan bir çalışma için bk. Richards, “Theistic Psychotherapy”, ss. 10-26.

ğunluğu ile doğru orantılıdır.”⁷³ Bundan dolayı danışman eğiticileri İlahiyat fakülteleriyle işbirliği içinde olabilir; bu fakültelerde konuyla ilgilenen öğretim üyelerinin psikolojik danışmanlık öğrencilerine seminerler vermelerine imkân hazırlayabilirler. Ayrıca bu öğrenciler İlahiyat fakültelerinden ek kurslar almaları için teşvik edilebilir.⁷⁴

Uygulama alanında da psikoterapistler dinî danışmanlarla beraber çalışabilirler. Bu konuyu kabullenmekte zorlanan psikoterapistlerin her şeyden önce toplumlarındaki dinî danışma kaynaklarını tanımaları ve bu konuda uzman olanlarla işbirliği içine girmeleri gerekir. Yine, onlara dinî danışmanlığın hangi durumlarda gerekli olabileceği konusunda rehberlik yapılmalı; bu konuda ortak kriterler belirlenmelidir. Şüphesiz böyle bir işbirliği her iki grubun da dürüst bir şekilde karşılıklı diyaloga katılmada istekli olmalarını, sınırlılıkları kabul etmelerini ve gerektiğinde çekinmeden birbirlerine başvurmalarını gerektirir.⁷⁵

Bütün bunlar din eğitimi sürecinde rehberlik edici bir yaklaşımın geliştirilmesinin aciliyetini açığa vurmaktadır. Bu yüzden “danışmanlık ve rehberlik konusunun din eğitimi bilimi içinde özel bir çalışma alanı şeklinde geliştirilmesi; bunun sistematik, düzenli ve bilimsel temeller üzerinde devamının nasıl sağlanacağı konusunda çalışılması büyük önem arz etmektedir.”⁷⁶ Şüphesiz bunu yaparken din eğitimi biliminin eklektik yapısının bir gereği olarak, din bilimleri ile işbirliği içinde olması kaçınılmazdır. Bu, şimdiye kadar İlahiyat alanında, öğretim programının hayatîlik ilkesi bakımından gerekliliği vurgulanan⁷⁷ ancak bir türlü gerçekleştirilemeyen entegrasyonun, en azından din bilimleri alanında gerçekleştirilebilmesi için bir fırsattır. Kanaatimizce bunu görmemek ya da görmemekte direnmek, bugün Batıda kısmen kabul gören “insanların içinden çıkmak için yeni bir yaşam yoluna ihtiyaç duydukları ‘varoluşsal boşluğu’ doldurmada dinin yetersiz kaldığına”⁷⁸ dair kanaati desteklemekten başka bir işe yaramayacaktır.

Sonuç

Modernizmin hızlandırdığı sosyal değişim, eğitim alanında olduğu gibi, din eğitimi alanında da ihtiyaçları bir hayli değiştirmiştir. Kapitalist eğilimlerin de etkisiyle ‘tüketen insan’ modelinin teşvik edilmesi bir takım psikolojik sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Bu sıkıntılar ‘hastalık’ şeklinde olduğu gibi, ‘manevî bir boşluk’ şeklinde de kendini hissettirmektedir. Bunların çözümü noktasında, her ne kadar iki alanın birbirinden farklı hedefleri olsa da psikoterapi ile din buluşmaktadır ve bu ikisi insanın ruhî yönüyle ilgilenmek bakımından ortak bir zemine sahiptir. Din hizmetleri bağlamında düşündüğümüzde psikoterapi bir yöntem olması itibarıyla değer kazanmakta, din de

⁷³ Altaş, “Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri”, s. 340; Cebeci, “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı”, s. 58.

⁷⁴ Genia, “Seküler Psikoterapistler”, s. 80.

⁷⁵ Genia, “Seküler Psikoterapistler”, s. 82; Ok, “Dinî Danışmanlık”, ss. 54-55.

⁷⁶ Cebeci, “Bir Din Öğretimi Yaklaşımı”, ss. 58-61. Dinî danışmanlık konusunda uygulama örnekleri için bk. Aşkoğlu, “Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem”, ss. 547-579.

⁷⁷ Aydın, *Din Öğretiminde Yöntemler*, s. 91.

⁷⁸ Marinoff, *Felsefe Terapisi*, s. 28.

bu yöntemi etkili kılan işleviyle dikkati çekmektedir. Dolayısıyla söz konusu yöntemi kullanması beklenen 'dinî danışmanlık', din eğitiminde önemli bir çalışma alanı olarak belirlenmektedir.

Yüksek din eğitimine yönelik yeniden yapılanma önerileri arasında, yeni bir bölüm olarak din hizmetleri alanına vurgu yapılması, toplumsal manada ihtiyaç duyulan bu ilişkiye dayalı bir anlayışın din eğitimi alanında geliştirilmesine imkân hazırlamaktadır. Bu imkânın değerlendirilmesi hususunda Sosyal Hizmetler Bölümleri ile İlahiyat Fakültelerinin işbirliği içinde çalışmaları gerektiği aşikârdır. Şüphesiz böyle bir işbirliği, her iki tarafın yetersizliklerini gidermekte etkili olacaktır. Bu işbirliğinden verimli sonuçlar elde edilmesi ve kazanımların daimi olması için İlahiyat Fakültelerinin bu çerçevede yeni bir bölüm ya da program geliştirmesi gerekli gözükmektedir. Yetişmiş öğretim elemanı ihtiyacı gibi hususlar düşünüldüğünde bu işbirliğinin ve bölümleşmenin nasıl ve hangi süreçlerde gerçekleşeceği henüz net değildir ve bu konularda zamanla ihtiyaç duyulduğu aşikârdır. Bununla birlikte din eğitiminin ve diğer din bilimlerinin mevcut birikimleriyle, işbirliği içerisinde bu konuya eğilmeleri de sürecin olgunlaşması bakımından son derece etkili olacaktır.

Kaynakça

- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ile Türkiye Diyânet Vakfı Arasında İşbirliği Protokolü, Ankara 2013.
- Altaş, Nurullah, "Hastanelerde Dini Danışmanlık Hizmetleri (Türkiye Uygulaması Üzerine Deneysel Bir Araştırma)", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1999, C. 39, S. 1, 599-659.
- , "Dini Danışmanlığın Teorik Temelleri", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 2000, C. 41, S. 1, 327-350.
- , "Din Hizmetleri ve Dinî Danışmanlık İlişkisi", ed. Nurullah Altaş, Mustafa Köylü, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara 2012.
- Aşıkoğlu, Nevzat Yaşar, "Din Hizmetlerinin Sunumunda Alternatif Yöntem: Dinî Danışmanlık", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, S. 2, DİB Yay., Ankara 2008.
- , "Yüksek Öğretimde Din Eğitim ve Öğretimi", ed. Recai Doğan-Remziye Ege, *Din Eğitimi El Kitabı*, Grafiker Yay., Ankara 2012.
- Aydın, Muhammet Şevki, "Din Eğitimi İçin Yeni Paradigma İhtiyacı", *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, DİB Yay., Ankara 2009.
- Aydın, Mehmet Zeki, *Din Öğretiminde Yöntemler*, Nobel Yay., Ankara 2011.
- Ayten, Ali, *Psikoloji ve Din: Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri*, İz Yay., İstanbul 2012.
- Budak, Selçuk, *Psikoloji Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yay., Ankara 2000.
- Burger, Jerry M., *Kişilik*, çev. İnan D. E. Sarıoğlu, Kaknüs Yay., İstanbul 2006.
- Cebeci, Suat, "Bir Din Öğretimi Yaklaşımı Olarak Dini Danışma ve Rehberlik", *Değerler Eğitimi Dergisi*, İstanbul 2010, C. 8, Nu. 19, ss. 53-69.
- Çağrı, Mustafa, "Din Görevlileri: Toplumdaki Yeri, Görevi ve Eğitimi", *Sosyal ve Ferdî İşlevleri Açısından Namaz ve Camii: Tartışmalı İlmî Toplantı (18-19 Ekim 2008)*, İstanbul 2009.
- DİB, "Sonuç Bildirgesi", *Vaaz ve Vaizlik Sempozyumu*, DİB Yay., Ankara 2013.
- Egan, Gerard, *The Skilled Helper*, Brooks/Cole, Cengage Learning, USA 2010.
- , *Psikolojik Danışma Becerileri*, çev. Özlem Yüksel, Kaknüs Yay., İstanbul 2011.
- Ertoyl, Muhammet, *Yabancılaşma Kader mi Tercih mi?*, Lotus Yay., Ankara 2007.
- Ev, Halit, *Türkiye'de Yüksek Din Öğretimi Kurumları ve Öğretmen Yetiştirme*, Tıbyan Yay., İzmir 2003.
- Frankl, Viktor E., *İnsanın Anlam Arayışı*, çev. Selçuk Budak, Okuyan Yay., 9. bsk., İstanbul 2013.
- Fromm, Erich, *Psikanaliz ve Din*, çev. Aydın Arıtan, Arıtan Yay., İstanbul 2004.
- Genia, Vicky, "Seküler Psikoterapistler ve Dindar Danışanlar: Mesleki Mülâhazalar ve Öneriler", çev. Üzeyir Ok, *İslami Araştırmalar Dergisi*, Ankara 1999, C. 12, S. 1, 78-83.
- Gök, Erol, "Din ve Psikoterapi", *Popüler Psikiyatri*, S. 52, (Kasım-Aralık 2009), 22-27.
- , "Sağlık Alanında Dinî Danışmanlık Şarttır", <http://www.haber10.com/makale /17316> (Erişim Tarihi: 24.12.2012)
- Gülçür, Musa Kâzım, "14. Din Eğitimi Anabilim Dalı Koordinasyon Toplantısı İzlenimleri", *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 2012, S. 26, 213-218.

- Haque, Amber, "Psychology and Religion: Two Approaches to Positive Mental Health", *Intellectual Discourse*, 2000, Vol 8, No 1, 81-89.
- Hökelekli, Hayati, *Psikolojiye Giriş*, Emin Yay., Bursa 2013.
- <http://t24.com.tr/haber/diyabet-kimsesiz-cocuklara-yurtlarda-din-egitimi-verecek/215811> (Erişim Tarihi: 11.12.2013).
- <http://www.aile.gov.tr/tr/24916/Ailenin-Korunmasi-ve-Kadina-Yonelik-Siddetin-Onlenmesinde-Din-Gorevlerinin-Katkisinin-Saglanmasi-Isbirligi-Protokolu-imzalandi> (Erişim Tarihi: 19.12.2013).
- <http://www.timav.org.tr> (Erişim Tarihi: 11.12.2013).
- Jung, C. G., *Kesfedilmemiş Benlik*, çev. Barış İlhan-C. Ener Sılay, İlhan Yay., İstanbul 1999.
- Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı 2012-2015*, Ankara 2012.
- Karacoşkun, M. Doğan, *Erich Fromm ve Din*, İz Yay., İstanbul 2012.
- Kısa, Cihad, *Carl Gustav Jung'da Din ve Bireyleşme Süreci*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2005.
- Köse, Ali, *Freud ve Din*, İz Yay., İstanbul 2000.
- Köylü, Mustafa, "Ruh Sağlığı ve Din Eğitimi", *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*, Dem Yay., İstanbul 2012.
- , "Ruh Sağlığı ve Din", ed. Nurullah Altaş, Mustafa Köylü, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara 2012.
- Kula, Naci, "Bakıma Muhtaç Kişilere Hizmet Verenlerin Dini Değerler ve Eğitimi", *Din Eğitiminde Çağdaş Konular*, Dem Yay., İstanbul 2012.
- Kutub, Muhammed, *İslâm ve Materyalizme Göre İnsan*, çev. M. Akif Aydın, Kemal Sandıkçı, Şamil Yay., İstanbul ty.
- Lines, Timothy Arthur, *Functional Images of The Religious Educator*, Religious Education Press, Birmingham 1992.
- Marinoff, Lou, *Felsefe Terapisi*, çev. Erhan Sökmen, Gendaş Yay., İstanbul 2004.
- Merter, Mustafa, *Dokuz Yüz Katlı İnsan*, Kaknüs Yay., İstanbul 2006.
- Ok, Üzeyir, "Dinî Danışmanlık: Tanımı ve Tarihi", ed. Nurullah Altaş, Mustafa Köylü, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara 2012.
- , "İnanç Bakım ve Danışmanlığı: Bir Model Geliştirme Denemesi", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, Ankara 2008, C. II, 550-574.
- Özdemir, Saadetin, "AB Giriş Sürecinde İlahiyat Fakültelerinde Yeni Bir Bölüm Önerisi: Dini Sosyal Hizmetler Bölümü" veya Sosyal İlahiyat Bölümü", *Günümüz Türkiye'sinde İslam Uluslararası Sempozyum*, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kayseri 2009.
- , "Huzurevlerinde Din Eğitimi Hizmetlerinde Karşılaşılan Problemler ve Çözüm Önerileri", *IV. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri (12-16 Ekim)*, Ankara 2009.
- , "İstihdam Alanlarına Göre İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılandırılması: Din Hizmetleri Bölümü Önerisi", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler ve Müzakereler*, SDÜ İlahiyat Fakültesi Yay., Nu: 16, Isparta 2004.
- , "Sosyal Hizmetlerde Dinî Danışmanlık ve Din Hizmetleri", ed. Nurullah Altaş-Mustafa Köylü, *Dini Danışmanlık ve Din Hizmetleri*, Gündüz Yay., Ankara 2012.
- Park, Crystal L., "Din ve Anlam", çev. İlker Yenen, Paloutzian, Raymond F.-Park, Crystal L. (drl.), *Din ve Maneviyat Psikolojisi Yeni Yaklaşımlar ve Uygulama Alanları*, C. II, (çev. ed. İhsan Çapcıoğlu-Ali Ayten), Phoenix Yay., Ankara 2013.
- Richards, P. Scott, "Theistic Psychotherapy", *Amcap Journal*, (2006), Vol. 30, 10-26.
- Sayar, Kemal, *Terapi: Kültürel Bir Eleştiri*, Timaş Yay., İstanbul 2011.
- Seyyar, Ali-Özdemir, Saadetin, "AB Sürecinde Türkiye'de Dinî Sosyal Hizmetlerin Önemi", *I. Din Hizmetleri Sempozyumu (3-4 Kasım 2007)*, C. 2, DİB Yay., Ankara 2008.
- Tarhan, Nevzat, *Mesnevî Terapisi*, Timaş Yay., V. bs. İstanbul 2012.
- Tosun, Cemal-Doğan, Recai, "İlahiyat Fakültelerinin Yeniden Yapılanması Üzerine", *Türkiye'de Yüksek Din Eğitiminin Sorunları, Yeniden Yapılanması ve Geleceği Sempozyumu: Bildiriler ve Müzakereler*, SDÜ İlahiyat Fakültesi Yay., Nu: 16, Isparta 2004.
- Utschs, Michael, "The Challenge of Psychotherapy for Religion and Spirituality", *Psyche & Geloof*, (2007), 18, nr. 1-2, 86-95.
- Walsh Roger N.-Vaughan, Frances, *Ego Ötesi*, çev. Halil Ekşi, İnsan Yay., İstanbul 2001.
- Watson, Brenda, "Din Eğitimi Dengesiz Bir Kaya Parçası mı?", çev. Recep Kaymakcan, *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, yıl. 2004, C. 6, S. 9, 67-78.
- Yalom, Irvin D., *Din ve Psikiyatri*, çev. Emre Ağanoğlu, Merkez Kit., İstanbul 2006.
- , *Varoluşçu Psikoterapi*, çev. Z. İ. Babayiğit, Kabcı Yay., İstanbul 1999.
- Yıldız, Murat, *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, İzmir İlahiyat Vakfı Yay., İzmir 2006.